

Pensjon

Helseklubben i Fagforbundet Trondheim 13. desember 2023

Jeg har to formål med denne innledningen. Det første er å forklare pensjon ut i fra et ideologisk og politisk perspektiv og det andre er å forklare hvordan det norske pensjonssystemet er bygget opp.

Men før vi starter å snakke om pensjon må vi snakke om folketrygden, som er der dere får den største delen av pensjonen deres fra, og hvorfor den i det hele tatt ble etablert på 60-tallet.

Historie og ideologi

- Folketrygden er selve bærebjelken i velferdsstaten
- Hjelp til selvhjelp med formål om å yte etter evne og få etter behov
- En kollektiv ordning kjempet fram av arbeiderbevegelsen

Folketrygden er selve bærebjelken i velferdsstaten. Den skal hjelpe oss med hjelp til selvhjelp når vi i løpet av livet kommer i situasjoner der vi ikke klarer å forsørge oss selv. Det kan være ved sykdom, omsorg for barn, arbeidsledighet eller alderdom. Folketrygden skal, ifølge formålsparagrafen, fungere etter prinsippene å yte etter evne og få etter behov. Gamle gode sosialistiske prinsipper.

Trygdeordningene er kjempet fram av arbeiderbevegelsen opp igjennom årene. Dette er ikke en gave vi har fått fra overklassen, men resultat av faglig kamp og en sterk organisert arbeiderklasse. Folketrygden ble etablert fordi at arbeidsfolk ikke fant seg i overklassens moralske pekefinger som hevdet at arbeidsledighet, sykdom, og andre grunner til utenforskap fra arbeidslivet skyldes dårlig arbeidsmoral og latskap i arbeiderklassen. Logikken i at om man bare fikk dårlige nok livsvilkår ville man motiveres til å ta del i arbeidslivet. Dette viste arbeiderbevegelsens tidlige pionere bare var sprøyt, da fattigdommen som kom med utenforskapet, var kapitalismens verk, og ikke den enkeltes. Kapitalistene trengte ikke syke og gamle, og var hele tiden tjent med en «reservestyrke» med arbeidskraft slik at de kunne underby hverandres lønn. Derfor ble arbeidsledigheten brukt som våpen mot arbeidsfolk for at de ikke skulle klage på dårlige vilkår og lønn.

Selv om disse holdningene klarte å bli knust i løpet av 1900-tallet har de dessverre de siste 10-årene blitt vekket til livet igjen. Det gjør meg oppriktig trist å høre en arbeidsminister fra

arbeiderpartiet stå, på samme måte som overklassen for over hundre år siden, å stille retoriske spørsmål om hvorfor folk står i matkø, om de må eller kan, og om at det skal lønne seg å stå opp om morgenen. Dette er retorikk som sparker på de som allerede ligger nede og kaster mistenksomhet over den økende fattige befolkningen i Norge, i og utenfor arbeidslivet.

Grunnen for jeg tar dette opp i en innledning om pensjon er at samme holdning gjelder når det kommer til om folk egentlig må eller kan gå av med pensjon i starten av 60-årene. Dette er politikk, dette er ideologi og dette handler om menneskesyn. Det handler om at troen på at det kun er økonomiske incentiver som driver våre valg.

Mytene som førte til pensjonsreformen

- Økende levealder
- Inntektene til oljefondet vil synke i takt med økte utgifter til alderspensjon
- Færre yrkesaktive pr. pensjonist i framtiden
- Det gamle pensjonssystemet var ikke økonomisk bærekraftig

Pensjonsreformen som ble vedtatt av alle partiene på Stortinget, ved unntak av Rødt og Fremskrittspartiet, er norgeshistoriens største privatiserings- og individualiseringsreform. Den har ført til at pensjon har gått fra å være et kollektivt ansvar der felleskapet tok vare på hverandre til å bli et individualistisk ansvar der du skulle være din egen pensjonslykkes smed.

Mytene som førte til pensjonsreformen, var hovedsak basert på tre punkter:

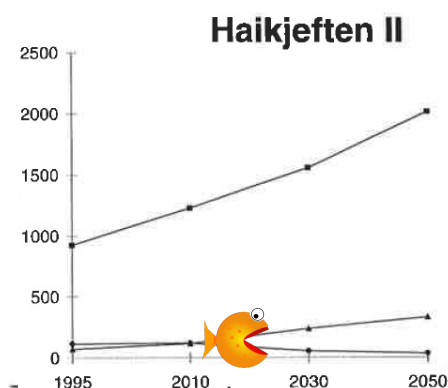
- At inntektene til oljefondet ville synke i takt med at utgiftene til alderspensjon i framtiden ville øke
- At den gjennomsnittlige levealderen øker
- At vi blir færre yrkesaktive pr. pensjonist

På grunn av disse problemstillingene enkelte ville ha det til at det kollektive gode pensjonssystemet ikke var bærekraftig. Med å presentere disse problemstillingene tok de i bruk en velkjent metode som Margareth Thatcher ofte brukte med å hevde at det ikke fantes noen alternativ. Med å presentere virkeligheten med at det er ingen vei utenom og at reformen bare måtte tre i kraft ble det enklere å få det igjennom. Det er verd å merke seg at det eksisterte en stor opposisjon i LO til reformen, men de tapte slaget på LO-kongressen i 2005, som vedtok å støtte reformen med en rekke forbehold. Så kan vi se tilbake i dag på den politiske prosessen og se at ingen av forbeholdene til LO ble fulgt opp. Dette er noe arbeiderbevegelsen må lære av, å huske når vi skal stå i kamper i framtiden. Det er ikke alltid

kompromiss og forlik er det beste resultatet. I tillegg må bevegelsen og oss selv alltid ha selvtillit til å vite at vi kan endre verden, og at det alltid finnes et alternativ, spesielt når overklassen hevder det motsatte.

Pensjonsreformen fikk og får god hjelp av media for å legitimeres. Mytene som jeg nevnte presenteres nærmest som naturlover, uten at de kritiske røster får spalteplass i media. Grunnen for at jeg kaller det myter er at de blir brukt som argument for en reform som jeg mener ikke var nødvendig.

Haikjeften eller et lite gullfiskrap?

At inntektene til oljefondet vil synke i takt med økte utgifter til alderspensjon kan nok stemme, selv om prognosene som ble presentert har vist motsatt seg å gå i motsatt retning. Altså inntektene til fondet fortsetter å gå oppover på grunn av de enorme avkastningene fondet har på sine investeringer. I tillegg er det viktig å huske at i det store bilde så utgjør ikke denne delen av verdiskapningen i Norge så stor del som kanskje man kanskje skulle forestille seg. I stedet for den berømte haikjeften som ble brukt som skremselspropaganda, framstår utgiftene mer som en gullfiskrap om du leser grafen i et større bilde. Husk at statistikk alltid brukes for å presentere det synet avsenderen ønsker at mottakeren skal se, ikke nødvendigvis hele sannheten. Så kommer et til viktig poeng, og det er at pensjonsutbetalingene aldri har vært direkte knyttet opp mot oljeinntektene. Alderspensjon fra folketrygden ble etablert lenge før vi fant oljen, og andre Europeiske land har også pensjonsordninger selv om de ikke har inntekter fra oljeproduksjon.

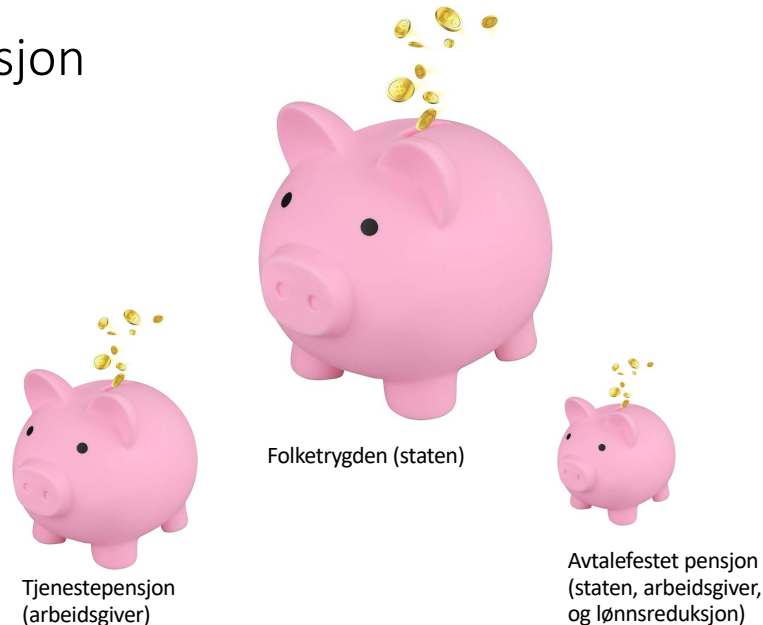
Den andre myten som ofte presenteres er at den gjennomsnittlige levealderen øker. Dette er jo strengt tatt ikke en myte, men jeg mener det er en myte å bruke dette som et argument for at vi må jobbe lengre og kutte i pensjonskostnadene. Levealderen i Norge har økt i over 200 år til tross for dette har pensjonsalderen i løpet av forrige århundre blitt redusert, i tillegg har vi fått flere permisjonsrettigheter, ferie, sykelønnsordninger og kortere arbeidstid. Så sammenhengen mellom levealder og pensjon har aldri eksistert, pensjonskampen og lavere pensjonsalder har handlet om å få en verdig alderdom. Her er det også viktig å si at selv om

levealderen øker er det ingen forskning som tilsier at din arbeidsføre kapasitet blir bedre. God helse betyr ikke nødvendigvis at du kan eller bør jobbe lengre.

Den siste myten går utpå at vi blir færre yrkesaktive pr. pensjonist. Altså at vi trenger flere hender i omsorgen. Dette stemmer jo også på papiret, men her blir heller ikke hele bildet presentert, for parallelt med større behov flere ansatte i eldreomsorgen, vil behovet for det blir et mindre behov for ansatte i oppvekstsektoren. Jeg mener også at det må være en politisk prioritering på hvilke utdanninger og hvilke fag man ønsker å satse på i framtiden.

Poenget mitt er ikke å si at det ikke finnes utfordringer knyttet til alderssammensetningen, økonomi, og pensjon i framtiden, men poenget er at vi kan ikke lempe den største kostnaden og konsekvensen på arbeidsfolk som har stått på et langt og hardt arbeidsliv. Vi kan ikke forvente at det er vi som skal ofre mer av helsa våres. Slike utfordringer og kostnader må løses gjennom en progressiv skattelegging og bedre rekruttering til yrkene vi trenger flere av i framtiden. Det er ikke mangel på penger i omløp i samfunnet, det er mangel på politiske prioriteringer.

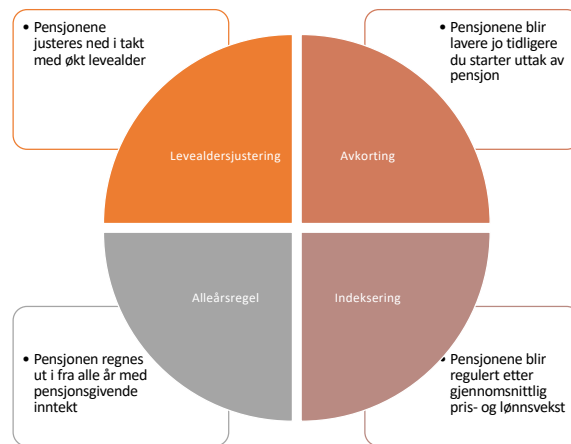
Din pensjon

Ofte er pensjonsforedrag rettet mot de som skal gå av snart. Det skal ikke jeg. Jeg forstår at det kan være ønskelig og et behov for det, men et slikt foredrag oppfordrer jeg dere til å invitere Trondheim kommunale pensjonskasse til å holde. Dere som er født før 1973, er ikke sikret helt, men i større grad enn de som er født etter. Det som er viktig er at dere som er tillitsvalgte, uavhengig av alder sprer ordet til de unge i arbeidslivet, for å ta kampen for sin egen framtid, for det er ingen andre som vil ta den for dem.

Pensjonssystemet vårt er ofte framstilt som en pyramide der folketrygden, som utgjør mesteparten av pensjonen vi skal motta i framtiden, nederst, tjenestepensjon og avtalefestet pensjon fra arbeidsgiver i midten i midten og egen sparing på toppen, som den minste andelen av pensjon som ligger på toppen. Jeg framstiller dette som tre forskjellige sparegriser. For det er det, det er blitt. For hver krone du tjener spares 18,1 % av lønnen din av staten i folketrygdsparegrisen din, 5,7 % i tjenestepensjonsparegrisen din, og det du klarer å spare selv i den lille sparegrisen din. Ordninger for Avtalefestet pensjon er ikke avklart for dere som er født etter, men mye tyder på at man vil følge like prinsipper som i privat sektor der det spares en liten prosentsats i en egen AFP-sparegris. Men denne vil jeg ikke bruke tid på nå. I dag skal jeg gå inn på folketrygden, litt på tjenestepensjon og snakke litt om særaldersgrenser.

Pensjonsreformen

Det er fire elementer/regler som påvirker pensjonen som du mottar for folketrygden. Det er levealdersjustering, avkorting, alleårsregel og indeksering.

Det kan hende at noen har hørt dette før og at noen aldri har hørt det før. Dette er komplisert, så ikke mist motet om du ikke skjønner alt i dag. Jeg har hørt innledninger om pensjonssystemet flere titalls ganger og hver gang lærer jeg noe nytt. Dette tar litt tid og forstå alt, men det er noe som er viktigere enn annet, og det skal jeg oppsummere til slutt.

Som sagt så vil staten spare 18,1 % av all lønn du mottar mellom du er 13 og 75 år. Den dagen du skal ta ut pensjonen er det dine oppsparte penger som skal fordels på antall år det er forventet at du har igjen å leve.

Alleårsregelen

I motsetning til det gamle pensjonssystemet der man fikk beregnet pensjonen sin fra de 20 beste inntektsårene beregnes pensjonen din i dag etter alle inntektsår. Dette vil slå dårlig ut for de aller fleste fordi man igjennom livet er igjennom ulike forhold som gjør at man i perioder har lavere inntekt enn i sine beste inntekts år.

Indeksering

Indeksering handler om at pensjonen din, når den skal utbetales reguleres etter

gjennomsnittlig pris og lønnsvekst. Dette er bedre enn underreguleringen som kom med pensjonsreformen, men utfordringen er at om yrkesaktive får reallønnsvekst vil pensjonistene få reallønnsnedgang og motsatt. Det ideelle hadde vært og regulert pensjonen etter lønnsveksten, og ikke regnet med prisveksten, selv om det akkurat nå har slått ut positivt for pensjonistene.

Folketrygden

- 18,1 % av inntekt spares av staten til din pensjon
- Den dagen du skal gå av med pensjon fordeles din oppsparte pensjon på antall år det er forventet at ditt årskull gjennomsnittlig har igjen å leve.

Levealdersjustering

Navn: Dagrunn Jørgensen (Mamma)
Fødselsår: 1965 (Forventet levealder: 82 år)
Årlig gjennomsnittlig årsinntekt: 500.000 kroner
Antall yrkesaktive år: 40
Avgangsalder: 62 år

Pensjonsopptjening: 3.620.000 kroner
Delingstall: 20
Årlig pensjon fra folketrygden: ca. 181.000 kroner

Navn: Erik J. Jørgensen (meg)
Fødselsår: 1992 (Forventet levealder 86)
Årlig gjennomsnittlig årsinntekt: 500.000 kroner
Antall yrkesaktive år: 40 år
Avgangsalder: 62 år

Pensjonsopptjening: 3.620.000 kroner
Delingstall: 24
Årlig fra folketrygden: ca. 151.000 kroner

Levealdersjustering vil si at pensjonen justeres ned for hvert år den gjennomsnittlige levealderen øker. Det vil si at hvert årskull må jobbe lengre for å oppnå lik pensjon som tidligere årskull.

Problemet med levealderjusteringen er at selv om den gjennomsnittlige levealderen øker vil ikke det si at alle lever lengre. I tillegg er det, som sagt, ikke slik at arbeidsevnen din nødvendigvis blir bedre ved økt levealder. Kanskje for noen, men ikke for alle. I tillegg kan man se statistiske sammenhenger mellom yrkesgrupper og levealder, og der ser vi at levealderen øker mest i akademiske og lederstillinger, mens typiske arbeideryrker, med mer fysisk og psykisk belastning i sine oppgaver, kommer dårligere ut på statistikken over levealder. Man kan derfor si at de hardtarbeidende og lavtlønnede finansierer de høytlønnede og lengelevende arbeiderne.

Avkorting

Navn: Håkon Danielsen (kamerat)
Fødselsår: 1992 (Forventet levealder 86)
Årlig gjennomsnittlig årsinntekt: 500.000 kroner
Antall yrkesaktive år: 40 år
Avgangsalder: 67 år

Pensjonsopptjening: 3.620.000 kroner
Delingstall: 19
Årlig fra folketrygden: ca. 191.000 kroner

Navn: Erik J. Jørgensen (meg)
Fødselsår: 1992 (Forventet levealder 86)
Årlig gjennomsnittlig årsinntekt: 500.000 kroner
Antall yrkesaktive år: 40 år
Avgangsalder: 62 år

Pensjonsopptjening: 3.620.000 kroner
Delingstall: 24
Årlig fra folketrygden: ca. 151.000

Avkortningen dobbeltstraffer de som må gå av tidlig. Siden pensjonen din skal fordeles på antall år det er forventet at du har igjen å leve vil de som har helse og står lengst i arbeidslivet måtte fordele sin pensjonsopptjening på færre år enn de som må gå av tidlig.

Som du ser av eksemplet vil altså like mange yrkesaktive år og samme lønn utgjøre 40.000 kroner i forskjell på når du går av. Selv om Håkon er en ekte kamerat av meg er eksemplet fiktivt. I realiteten har han 150.000-200.000 kroner mer enn meg i lønn så differansen blir ganske mye større enn det vi ser her. I tillegg så har han arbeidsoppgaver som ikke på samme måte sliter ut helsa og gjør det vanskelig å stå lenge i arbeidslivet, selv om dette selvfølgelig er individuelle forhold som avgjør det. Men med avkortningen vil man øke forskjellene og classeskillene da de med lavest lønn og de som ikke klarer å stå lenge i arbeid blir tapere på alle områder.

Offentlig tjenestepensjon

- Samme prinsipper som folketrygden
- 5,7 % av inntekt spares av arbeidsgiver til din pensjon
- Nye regler for særaldersgrenser
 - 85 årsregelen forsvinner
 - Særaldersgrensene levealdersjusteres
 - Påslag på pensjonen din skal kompensere for tidligere avgang

For dere som er offentlige ansatte ble pensjonen endret i 2018, og pensjonen deres nå ligner mer på den private pensjonen der det spares en fast prosentsats. Men forskjellen er at mens den private pensjonen oftest utbetales over 10 år, så vil den offentlige pensjonen vare livet ut.

Den nye ordningen ble vedtatt i uravstemningen med stort flertall, men det var en stor opposisjon til hele den nye ordningen fordi den manglet løsninger for de som er nødt til å gå av tidlig av ulike årsaker.

Det er ulike overgangsordninger for dere som er født mellom 1963 og 1970, men for å ikke komplisere det ennå mer tar jeg utgangspunkt for de som er født etter 1973. For å si det enkelt vil de som er født i 1963 komme bedre ut enn de som er født i 1970 og senere. Det blir bare verre og verre for framtidens pensjonister.

I folketrygden husker dere kanskje at jeg sa at det spares 18,1 % av inntekten, i offentlig tjenestepensjon spares 5,7 %. Dette vil på samme måte som folketrygden fordeles på antall år det er forventet at ditt årskull har igjen å leve.

I høst ble nye særaldersgrenser avtalt mellom partene i offentlig sektor og regjeringen. Arbeidstakersiden erklærte i 2021 at særaldersgrensene var døde etter at Solberg-regjeringen fjernet plikten til å fratre ved oppnådd særaldersgrense. Men likevel avtalte de nye regler for

de med særaldersgrenser uten å gjeninnføre plikten til å fratre. Dette er uheldig da poenget med plikten til å fratre ikke skulle sette den enkelte med særaldersgrenser i det uverdige dilemmaet om å velge mellom egen helse og evne til å jobbe videre, og sin egen økonomi.

De nye reglene for særaldersgrenser vil ha dramatiske konsekvenser, og her mener jeg at LO og de andre arbeidstakerorganisasjonene har sviktet sine medlemmer. For det første fjerner de 85-årsregelen. Nå er det kanskje ikke alle som har fått med seg hva særaldersgrenser er og hva 85-årsregelen er, men kort forklart så kunne man altså gå av med inntil 3 år før oppnådd særaldersgrense om alder pluss antall yrkesaktive år ble 85. I tillegg så skal man levealdersjustere aldersgrensene. Som vi husker fra i stad vil det si at man for hvert årskull må jobbe litt lengre for å oppnå særaldersgrenser.

Det er regnet med at man for hvert 10 årskull må jobbe 1 år lengre. Men i realiteten må de som er født i 1973, på grunn av at 85-årsregelen ble fjernet, jobbe 4 år lengre. Nå har jeg ikke særaldersgrenser, men verre blir det for mitt årskull som står i yrker med særaldersgrenser, som må jobbe 6 år lenger. Spør dere selv, hvor realistisk tror dere det er, og hvor mange flere tror dere vil avslutte yrkeskarrieren med en kamp gjennom nav-systemet før de kanskje får innvilge uføretrygd.

Forslag til endringer i pensjonssystemet

- Heving av pensjonsalderen
- Skjerme uføre for levealderjusteringen
- Endre minstepensjon til garantipensjon

Til slutt må jeg innom det som er like rundt hjørnet, nemlig forslagene til endringer av pensjonssystemet. Etter det jeg har fortalt i dag, hadde kanskje noen tenkt at regjeringen og Stortinget hadde planer om å tilpasse og endre systemet til å bli litt mer rettferdig, men dessverre må jeg skuffe dere.

I stedet for å rette på de usosiale effektene til pensjonsreformen, vil regjeringen gå inn for tiltak som forverrer hele systemet og kaster de som allerede pensjonstaperne til å bli enda større økonomiske tapere.

I forslaget vil det kommer forslag om å øke pensjonsalderen, altså nekte folk å gå av ved 67, og 62 med tidligpensjon.

Så er det hva som skal skje med de uføre. De har jo fått bekreftet fra staten at de ikke kan og ikke skal jobbe. Dermed kan de ikke kompensere for økt levealder med å jobbe lengre. Her er det delte meninger om de uføre skal skjermes litt eller helt fra levealderjusteringen.

Og sist så ønsker de å endre minstepensjon til en garantipensjon. Dette vil medføre en lavere pensjon på ca. 20.000 kroner i året.

Viktigste punkter og oppfordring

- Når overklassen og «eksperter» framlegger virkeligheten som om at det ikke finnes noen alternativ, så er det akkurat det som finnes
- Selv om vi lever lengre, vi blir flere yrkesaktive pr. pensjonist og inntektene til oljefondet vil gå ned i framtiden betyr ikke det at vi må jobbe lengre
- Pensjonsreformen var ikke nødvendig, og vi har råd og mulighet til å skape et mer sosialt og rettferdig pensjonssystem. Men kampen må vi ta i våre egne hender. Det finnes penger, men mangler politiske prioriteringer
- Snakk om pensjon, snakk om at det er urettferdig og ikke aksepter at vi skal være vår egen pensjonslykkes smed. Pensjon skal være et kollektivt ansvar

Dette var kanskje en dyster innledning, men målet mitt har vært å vekke et engasjement til å endre systemet. Det er mange tillitsvalgte rundt om i landet som ønsker å endre dette. Endringer er mulige, men det er vi som må ta kampen på samme måte som arbeiderbevegelsen gjorde det for 100 år siden.

Mine tre viktigste ting jeg håper dere tar med dere fra denne innledningen er:

1. Når overklassen framlegger virkeligheten som om at det ikke finnes noen alternativ, så er det akkurat det som finnes.
2. Selv om vi lever lengre, vi blir flere yrkesaktive pr. pensjonist og inntektene til oljefondet vil gå ned i framtiden betyr ikke det at vi må jobbe lengre.
3. Pensjonsreformen var ikke nødvendig, og vi har råd og mulighet til å skape et mer sosialt og rettferdig pensjonssystem. Men kampen må vi ta i våre egne hender.

Og helt til slutt, snakk om pensjon, snakk om at det er urettferdig og ikke aksepter at vi skal være vår egen pensjonslykkes smed.

Takk for meg!

Kontaktinformasjon:

post@erikjoer.no

<http://erikjoer.no>

Sjekk ut <http://pensjonforalle.no>